

О. В. Дарморіз

Міфу філософія

МІФУ ФІЛОСОФІЯ – філософське осмислення природи, сутності та функцій міфу, а також особливостей міфологічної свідомості, її структури, генези, особливостей функціонування в культурі. Перші спроби тлумачення міфів належать філософам Давньої Греції, які розуміли їх як алегорії: Ферекид вважав, що боги стародав. греків – абстрактні символи першоначал буття; Емпедокл – що Зевс є алегорією вогню, Гера – повітря, Гадес – землі; в Анаксагора Зевс виступав алегорією розуму, Афіна – мистецтва. Алегор. трактування давали й міфам. Згодом богів почали тлумачити і як філос. абстракції (Епікур). У філософії стоїків міфол. богів вважали особливими потенціями, елементами ієрарх. організації Всесвіту. Завдяки їм єдиний косміч. організм поділено на якісно різні стихії – воду, повітря, землю, вогонь, рухи тощо. У неоплатонізмі богів трактували як ідеал. логічні категорії, логічні структури, що відтворюють організацію буття, а міфологію – як модель філос.-міфол. картини світу. Ін. напрям філос. осмислення міфу – евгемеристичні тлумачення. Евгемер розглядав богів як давніх правителів, які самі себе обожнювали або були обожнені іншими. Вважав, що в міфах зафіксовано історію народів, діяння і подвиги героїв, предків. Аристотель зазначав, що міфи створюють законодавці для навіювання натовпу, виконання законів і вигоди закону. Геродот тлумачив богів як обожнених істор. осіб, а міфи – як відображення істор. подій. Середньовічна християн. філософія продемонструвала крит. ставлення до міфів загалом та заперечення язичн. міфол. розповідей як істинних чи реальних. В епоху Відродження античні міфи розглядали як певний комплекс символів, що приховують піднесений і мудрий смисл. При цьому розглядали ієрарх. пласти смислів, оскільки смисл. контекст міфів багаторівневий (італ. письменник Дж. Бокаччо). Проголосивши полісемантизм як визначал. характеристику міфотворчості, ренесанс. гуманізм у природу міфів додав ще одне нове розуміння – ідею суб'єктивності усіх таких смислів. У 18 ст. у М. ф. звернулися не тільки до антич. міфології, а й до нац. європ. чи сх. міфол. традицій, культур т. зв. первіс. народів Африки, Океанії, корін. народів Америки та Австралії. Вважають, що дослідж. цих первіс. культур може стати підґрунтям для вивчення як європ., так і заг. історії, зокрема історії первіс. суспільства. Італ. філософ Дж. Віко, виокремлюючи заг. закономірності істор. розвитку народів, розглядав істор. розвиток будь-якого народу через повторюв. цикли, кожен з яких

складається з епох Богів, Героїв та Людей. Міф зародився в епоху Богів, яка є «дитинством» людства (первісне суспільство), це істинна, справжня історія тих часів, коли люди керувалися виключно почуттями та уявою. У руслі філософії романтизму обґрунтовано символічну концепцію міфу. Романтики розглядали міф як вияв мудрості народу, в якому зафіксовано символіку нар. поет. свідомості: нім. антрополог Ф. Крейцер розглядав міф як найпростішу й найдавнішу символічну форму мудрості людства, яка дійшла до наступ. поколінь у дещо зміненій формі; брати Ґрімм уважали, що міф виникає навколо певного істор. факту, який у нар. пам'яті закарбувався настільки яскраво, що його опоетизували. Квінтесенцією романт. трактування міфу є концепція нім. філософа Ф.-В. Шеллінґа, який виокремив філософію міфології як особливу галузь філос. знання, наполягав на необхідності розуміння міфу «зсередини» як автоном. та замкненого світу; для нього міф – першовзірець, праобраз усього сущого. Стрімкого розвитку М. ф. набула в 19 ст.: виникли й паралельно розвивалися кілька нових підходів до розуміння природи й сутності міфу. З'явилися теорії, за якими походження міфів у первіс. суспільстві вважали наслідком пізнавал. діяльності первіс. людини та способом пояснення світу. Франц. філософ Н.-А. Буланже вбачав сутність міфу в природ. катастрофах, змінах клімату, астроном. явищах, які намагалася через міф пояснити первісна людина, закріплюючи їх в обряд. діяльності. Укр. мовознавець і філософ О. Потебня розглядав міф як найпростішу й неаналіт. форму пізнання, особливе, донаук. сутність, що виникає не внаслідок помилок, а як результат її цілеспрямов. пізнавал. активності. Англ. соціолог Дж. Фрезер максимально концептуалізував підхід до міфу як первіс. форми пояснення світу, визнаючи гол. причинами розвитку міфол. мислення інтелектуал. мотиви розгляду теор. і практ. проблем; міфологію вважав первіс. наукою, що аналізує причини подій та явищ. Прихильники психол. підходу виводять міфол. уявлення з виключно когнітив. процесу, вписуючи їх у псих. поле. Першими міфи як колективні псих. форми та уявлення почали розглядати творці т. зв. психології народів нім. філософи Г. Штейнталь та М. Лацарус. Вони вбачали природу міфів у взаєм. асиміляції елементів, уявлень, відчуттів. При цьому вчені розвивали т. зв. теорію ілюзій, трактуючи міф як результат обману відчуттів. Нім. мислитель В. Вундт зблизив психологію народів та історію культури. У нього міф як первісна форма свідомості пов'язаний із усім, що викликає емоц.-афективні переживання, зумовлює благополуччя чи неблагополуччя людського буття. Серед них називав потреби, емоції, інстинкти, хвороби, смерть, загрозливі та незрозумілі явища природи – затемнення небес. світил, поява комет, метеоритів, громи, блискавки, паводки, засухи. Австр. психіатр З. Фройд розглядав міфи як «масові сновидіння», вираз «колектив. несвідомого». Швейцар. психолог К.-Ґ. Юнг трактував колективне несвідоме як гол. вмістилище культури, де зберігають архетипи – її «прообрази» і «проформи», що виникають у міфол. свідомості. Соц. аспекти міфол. свідомості виділяли польс.-англ. соціолог Б. Малиновський та румун. філософ М. Еліаде, у яких міф – «переживана реальність» і обґрунтування соц. практики. Британ. антрополог А. Редкліф-Браун включав міф у соц. структуру, розглядаючи її як розгалужену систему

відносин індивідів у певний час. Для нього міфи – специф. норми, що лежать в основі ритуалів, регулюють поведінку людей і визначають місце індивіда в соц. структурі, адже вчинки міфіч. героїв – звична норма поведінки. Семіотич. аналіз міфу – один із найпоширеніших у сучас. дослідж. – започаткував нім. філософ Е. Кассінер, вважаючи, що міф є початк. формою життя, похідними від міфу є мова народу та його історія. Визначав міф як замкнений у собі світ, який не можна змінити зовн. цінностями, оскільки той підвладний своєму способу строгої необхідності і має власну реальність. У міфі – ядро свідомості людини, за допомогою якого історично формуються та відокремлюються релігія, наука, мораль, мистецтво, право. Це ядро свідомості продовжує існувати через образи міфу, а також успадковану від нього структуру мови. Його вчення про символічну природу міфу та його інтелігентну стихію розвинене рос. філософом О. Лосєвим, а лінгво-семіотич. підхід активно застосовували представники структуралізму – франц. філософи К. Леві-Стросс та Р. Барт. Вони вважали, що кожному міфові притаманна елементарна міфол. структура розум. діяльності. Міф розглядають не стільки як окрему розповідь, скільки як множину всіх реал. і можливих варіантів; його можна розкласти на багато кодів: кулінар., соціол., космол., астрон., етич. та ін. В укр. філос. думці питання міфу довгий час не вивчали (крім О. Потебні). Лише на межі 20–21 ст. проблеми міфу зацікавили вітчизн. філософів: сучас. соц. міф та його прояви в масовій комунікації (Л. Павлюк), рекламі (Л. Хавкіна), політиці (Д. Усов, Л. Харченко, Ю. Шайгородський), соц. взаємовідносинах (Д. Судин), культурі й сусп. просторі (О. Довгополова, Н. Кривда), істор. площині (П. Кралюк, С. Плохій), правовій сфері (Ю. Тіщенко).

Рекомендована література

1. Потебня А. А. Слово и миф. Москва, 1989;
2. Лосев А. Ф. Диалектика мифа // Лосев А. Ф. Миф. Число. Сущность. Москва, 1994;
3. Леві-Стросс К. Міт і значення / Пер. з франц. // Антологія світ. літ.-крит. думки. Л., 1996;
4. Найдыш В. М. Философия мифологии. От античности до эпохи романтизма. Москва, 2002;
5. A. R. Segal. Myth: A Very Short Introduction. Oxford, 2004;
6. Найдыш В. М. Философия мифологии: XIX – начало XXI вв. Москва, 2004;
7. Элиаде М. Аспекты мифа / Пер. с франц. Москва, 2005;
8. K. Armstrong. A Short History of Myth. Edinburgh; New York; Melbourne, 2006;
9. Дарморіс О. Міфологія: Навч. посіб. Л., 2010;
10. Судин Д. Соціологічні теорії міфу: основні концепції та їх представники // Вісн. Львів. університету. Сер. соціол. 2010. Вип. 4;
11. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. Москва, 2011.

Бібліографічний опис:

Міфу філософія / О. В. Дарморіз // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-68975>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).